

Auteursrecht en digitaal erfgoed in het onderwijs

Hoe je goede bronnen
hergebruikt en waar je
ze kunt vinden

Introductie

Stel, je hebt afbeeldingen, foto's en video's nodig om je lesmateriaal tot de verbeelding te laten spreken. Ooit aan erfgoed gedacht? Van taal tot kunst, tradities en monumenten: erfgoed is een onuitputtelijke bron van content waarmee je de zintuigen van je leerlingen prikkelt. Het voordeel? Erfgoed staat in overvloed online. Gedigitaliseerd. En klaar voor hergebruik.

Maar hoe kun je digitaal erfgoed hergebruiken zonder de Auteurswet te overtreden? Die vraag staat centraal in deze publicatie. Het is een vraag die we als volgt opsplitsen:

- Wat zegt de wet over auteursrecht?
- Wat zijn uitzonderingen op het auteursrecht voor scholen?
- Wat is open content?
- Waar vind je vrij herbruikbaar digitaal erfgoed voor je lesmateriaal?

Inhoudsopgave

Introductie

1 Wat zeg de wet over auteursrecht?

- › Wat is auteursrecht? _____ 5
- › Wat zijn naburige rechten? _____ 9
- › Wat is portretrecht? _____ 10

2 Uitzonderingen op het auteursrecht

- › Linken en embedden _____ 12
- › Citaatrecht _____ 13
- › De onderwijsexceptie: uitzondering op auteursrecht voor het onderwijs _____ 15

3 Wat is open content?

- › Het publieke domein _____ 19
- › Creative Commons-licenties voor open content _____ 21
- › Specifieke aandachtspunten voor gebruik van open content _____ 22

4 Open digitaal erfgoedmateriaal voor in je lessen

- › Collectie Nederland _____ 30
- › Creative Commons zoekmachine _____ 31
- › DBNL _____ 32
- › Delpher _____ 33
- › Europeana / Europeana Classroom _____ 34
- › Google Afbeeldingen _____ 36
- › Nationaal Archief _____ 37
- › Netwerk Oorlogsbronnen _____ 38
- › Open Beelden _____ 39
- › Rijksstudio _____ 40
- › Wikimedia Commons _____ 41

Literatuurlijst

Colofon

1

Wat zeg de wet over auteursrecht?

Auteursrecht staat beschreven in de Auteurswet. Het is onderdeel van een familie van intellectuele eigendomsrechten, waar ook octrooirecht en merkenrecht onder vallen. In deze publicatie komt niet de hele familie aan de orde. We leggen de nadruk op het auteursrecht. Daarnaast verdienen twee andere ‘familieleden’ extra aandacht als je lesmateriaal maakt: naburige rechten en portretrecht.

Wat is auteursrecht?

Op elke intellectuele creatie rust auteursrecht. Voorbeelden van zo’n creatie (een zogeheten ‘werk’) zijn foto’s, films, boeken en schilderijen. Het auteursrecht is een **tijdelijke bescherming** die makers exclusieve economische rechten en persoonlijkheidsrechten geeft.

Auteursrecht bestaat voor **iedereen**. Van kunstenaars tot muzikanten en van academici tot schrijvers. En ook voor jou, je buurman en je vrienden. Het gaat om de creatie. Het maakt dus geen verschil of een professionele fotograaf een portretfoto maakt of als jij een kiekje schiet op vakantie.

Auteursrecht geldt alleen voor intellectuele creaties die **tastbaar** zijn. Een werk kan een fysieke vorm hebben, zoals een schilderij. Maar een werk kan ook alleen digitaal zijn, zoals een online artikel of een video op YouTube. Theorieën of ideeën die alleen in je hoofd bestaan, hebben geen auteursrecht. Auteursrecht geldt dus alleen voor de concrete, creatieve uitwerking van een idee. En het ontstaat zodra zo'n werk is gemaakt. Als maker hoef je dus geen rechten te registreren.

Auteursrecht is tijdelijk. Doorgaans heb je tot en met **70 jaar na de dood van de maker** toestemming nodig voor gebruik. Een werk kan meerdere rechthebbenden hebben. In dat geval vervalt het auteursrecht 70 jaar na de dood van de laatstlevende maker. Als het auteursrecht vervalt, dan is het werk vanaf dat moment onderdeel van het **publieke domein**. Voorbeelden hiervan zijn de bladmuziek van Vivaldi en Chopin.

Soms eindigt het auteursrecht eerder. Auteursrecht vervalt **70 jaar na publicatie** als:

- de maker een openbare instelling, vereniging, stichting of vennootschap is;
- de maker zijn werk anoniem of onder een pseudoniem heeft gepubliceerd.¹

Kortom, auteursrecht vervalt 70 jaar nadat de (laatste) rechthebbende is overleden. Of 70 jaar na publicatie als de maker een instelling is of niet bekend is. Om nog preciezer te zijn: 70 jaar, plus het aantal maanden tot de jaarwisseling die daarop volgt. Tel dus 70 jaar bij de overlijdens- of publicatiedatum op. En de eerste dag van januari die hierop volgt, is de exacte vervaldatum.

¹ Zeinstra, M. (2020, juli 24). *Praktisch handvat uitspraak rechtszaak Erfgoed Leiden/ uitgever Voet*. KIA/PLEIO: [Kennissplatform Informatierecht](#).

Voorbeeld

70 jaar na overlijden

Jan des Bouvrie overleed op 4 oktober 2020. De nalatenschap van zijn ontwerpen zal nog lang beschermd voortleven. Pas op 1 januari 2091 komt het auteursrecht op ontwerpen waarvan hij de enige maker was tot een einde. Het ontwerp van de designklassieker de kubusbank is vanaf die dag onderdeel van het publieke domein.

70 jaar na publicatie

Een fotograaf verkocht zijn foto's als briefkaarten aan een uitgever in 1920. Anoniem. Want zijn naam staat er niet op en bleek niet te achterhalen. Deze briefkaarten zijn onderdeel van het publieke domein sinds 1 januari 1991.

Briefkaart uit de jaren '20 van de vorige eeuw met een foto van het Stadhuis in Leiden. Collectie: [Erfgoed Leiden en Omstreken](#). Rechten: publiek domein.

Tot zover de basisprincipes van het auteursrecht. Dan bestaan er ook nog relevante naburige rechten en portretrechten. Deze rechten lijken op het auteursrecht. Soms is het een nuanceverschil qua regels: vergelijkbaar, maar toch *nét* iets anders. Hieronder bespreken we deze twee soorten intellectueel eigendomsrecht.

Economische rechten

Wat doet de maker met het werk als het af is? De rechthebbende mag dat zelf beslissen: weggeven, verkopen of licentiëren. En daarbij kan hij zich beroepen op de volgende overdraagbare economische rechten:

- Een rechthebbende mag beslissen waar zijn of haar werk voor het eerst **openbaar** wordt gemaakt, bijvoorbeeld in een tentoonstelling, in een boek of online.
- Een rechthebbende mag beslissen of het werk wordt **verveelvoudigd** en door wie.
- Een rechthebbende kan een **vergoeding** vragen voor openbaarmaking en verveelvoudiging.

Persoonlijkheidsrechten

Deze rechten worden ook morele rechten genoemd. Ze zijn niet overdraagbaar. Persoonlijkheidsrechten beschermen de integriteit van de maker en het werk.

- Een maker heeft recht op **naamsvermelding**. Als iemand anders een werk openbaar maakt en niet de naam van de maker of de juiste titel gebruikt, mag een maker zich hiertegen verzetten.
- Een maker heeft ook het **recht zich te verzetten tegen verminking** van het werk. Dit kan wanneer een werk bij hergebruik zo is aangepast of ingezet dat daarmee de eer of naam van de maker is geschaad.

Voorbeeld

Openbaar maken

Een vriend van je is trots op de foto die hij van het noorderlicht heeft gemaakt tijdens zijn vakantie in Noorwegen. Hij mailt je het bestand in hoge resolutie. Zelf heeft hij de foto nog niet gepubliceerd. Je kunt de foto goed gebruiken in je aardrijkskundeles over de aurora borealis. Je plakt de foto in je les en zet 'm online op LessonUp, een platform voor online lesmateriaal. Nu heb je de foto openbaar gemaakt. Dit mag niet volgens het auteursrecht. Jouw vriend heeft het recht om deze foto zelf voor het eerst openbaar te maken. Behalve als hij je expliciete toestemming heeft gegeven dat jij het mag doen. Dit betekent dus dat je van je vriend een antwoord hebt gekregen op de vraag of je de foto mag gebruiken. Als je het vraagt, maar je hebt geen antwoord gekregen, mag dit dus niet.

Verveelvoudigen

De leerlingen uit groep 8 gaan de film *De piraten van hernaast* naspelen op toneel. De opvoering zelf is een verveelvoudiging, je maakt dan een zogeheten immateriële kopie van het werk. Bijvoorbeeld door de teksten uit te laten spreken, of als je de bladmuziek gebruikt van de soundtrack. Na de voorstelling geef je aan alle ouders een kopietje mee van de dvd van de originele film. In dit geval maak je een identiek fysiek exemplaar van het werk. Dat is ook een vorm van verveelvoudigen. Dit is niet toegestaan zonder toestemming van de maker. Of in dit geval: de makers. De meeste films hebben namelijk meerdere rechthebbenden, zoals de regisseur, scriptschrijver en componist.

Over deze Leidraad-module

Inleiding

Bronvermelding per type public...

Literatuurlijst

Parafraseren en citeren met bro...

Meer informatie

Samenvatting

Colofon

Colofon

Het arrangement Zoeklicht: Leidraad is gemaakt met [Wikiwijs](#) van Kennisnet. Wikiwijs is het onderwijsplatform waar je leermiddelen zoekt, maakt en deelt.

Auteur: [HvA Zoeklicht Leidraad](#)

Laatst gewijzigd: 2020-11-03 10:08:35

Licentie: [CC BY-SA](#)

Dit lesmateriaal is gepubliceerd onder de Creative Commons Naamsvermelding-GelijkDelen 4.0 Internationale licentie. Dit houdt in dat je onder de voorwaarde van naamsvermelding en publicatie onder dezelfde licentie vrij bent om:

- het werk te delen - te kopiëren, te verspreiden en door te geven via elk medium of bestandsformaat
- het werk te bewerken - te remaken, te veranderen en afgeleide werken te maken
- voor alle doeleinden, inclusief commerciële doeleinden.

Meer informatie over de [CC Naamsvermelding-GelijkDelen 4.0 Internationale licentie](#).

Deze Zoeklicht Leidraad-module is een product van de HvA Bibliotheek in samenwerking met de HvA-opleiding HBO-Rechten (contactpersoon Karlen Smeding, e-mail: k.r.m.smeding@hva.nl).

Contact en feedback

Wij streven naar continue verbetering van onze cursussen. Heb je opmerkingen of suggesties over deze Zoeklicht Leidraad-module?

Stuur dan een mail naar de informatiespecialist voor de juridische HvA-opleidingen Jolanda Kleen (j.kleen@hva.nl) of aan de coördinator Informatievaardigheid/Onderwijsmateriaal Harrie van der Meer (h.van.der.meer@hva.nl).

Bronvermelding illustratie

M. Mende (z.d.) Flag EU European, <https://pixabay.com/nl/illustrations/vlag-eu-europese-euroopa-de-eu-vlag-4303637/>

Gebruikte literatuur

De Hingh 2019

A. E. de Hingh e.a. (red.), Leidraad voor juridische auteurs. Voetnoten, bronvermelding 2019.

Smeding 2019

K. Smeding, Noëlle bronvermeldingen, Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam 2019

Voorbeeld van bronvermelding in een colofon op Wikiwijs.

Voorbeeld

Naamsvermelding

Hierboven staat een screenshot van een colofon in Wikiwijs, in het arrangement *Zoeklicht: Leidraad van de Hogeschool van Amsterdam*. Onderaan zie je de bronvermelding van de gebruikte literatuur. In dit voorbeeld wordt de naamsvermelding correct toegepast volgens het auteursrecht.

Wat zijn naburige rechten?

Uitvoerende artiesten zoals kunstenaars, muzikanten, zangers en acteurs hebben naburige rechten. Deze artiesten kunnen 50 jaar lang na de publicatie van het liveoptreden een beroep doen op deze rechten. Als de opname niet is gepubliceerd, dan geldt een termijn van 50 jaar na de opname. Voor muziekproducenten geldt een termijn van 70 jaar.

Voorbeeld

Je neemt een educatieve video op en zet deze op YouTube. Als achtergrondmuziek kies je Mozart. In dat geval zijn de auteursrechten sowieso verlopen, want Mozart overleed in 1791. Dus de termijn van 70 jaar is allang voorbij. Maar: de naburige rechten nog niet. Het muziekstuk dat je afspeelt, is namelijk een recente opname van een concert door het Vienna Mozart Orchestra. Daarop rusten naburige rechten. De opname of productie moet in ieder geval zijn uitgegeven voor 1970, want nu (2021) is dat alweer meer dan 50 jaar geleden. Is dat niet zo, dan heb je toestemming nodig.

Op een recente opname van de uitvoering van het Vienna Mozart Orchestra rusten naburige rechten. Foto: Mozart83. Bron: [Wikimedia Commons](#). Rechten: publiek domein.

Wat is portretrecht?

Soms heb je toestemming van geportretteerden nodig als ze herkenbaar te zien zijn op foto's of in video's die je wilt gebruiken. Dit heet portretrecht, en geldt alleen voor de eerste openbaarmaking.

Op portretfoto's die in opdracht zijn gemaakt rust altijd portretrecht. Bij ander beeldmateriaal kunnen geportretteerden zich niet altijd verzetten tegen openbaarmaking. Bijvoorbeeld bij een nieuwsitem waarin een drukke straat met winkelende mensen te zien is.

Een geportretteerde mag zich wel verzetten tegen publicatie als er een zogeheten 'redelijk belang' is. Oftewel: de geportretteerde heeft zwaarwegende persoonlijke of commerciële redenen. Bijvoorbeeld als een filmster gefotografeerd wordt bij het huis van zijn minnares. Of als een muzikant delen van een ander nummer hergebruikt *zonder toestemming*. Bijvoorbeeld toen Vanilla Ice zonder toestemming in 'Ice Ice Baby' een sample gebruikte van het nummer 'Under Pressure' van Queen en David Bowie.

Voor gebruik in het onderwijs zal een dergelijk redelijk belang vaak niet opgaan. Houd wel rekening met de AVG (Algemene verordening gegevensbescherming). Als je toestemming hebt van een geportretteerde voor het gebruik van de foto, vraag je dan af of het is toegestaan volgens de privacywetgeving om de foto te publiceren en te verspreiden.²

² Op kennisnet.nl lees je meer over informatiebeveiliging en privacy, en hoe je dat op school organiseert.

Structuur van portretrecht

Portret in opdracht

Is het portret in opdracht gemaakt? Dan heeft niet alleen de maker portretrecht, maar ook de geportretteerde.

- De geportretteerde moet *alleen* toestemming geven voor de **eerste rechtmatige publicatie**.
- De geportretteerde mag het portret **verveelvoudigen** zonder daarvoor toestemming te vragen aan de maker.
- De geportretteerde mag het portret **publiceren** zonder daarvoor toestemming te vragen aan de maker, mits de naam van de maker vermeld wordt.
- Portretrecht duurt tot **10 jaar** na de dood van de geportretteerde.
- Portretrecht wordt **overgedragen** aan erven.

Portret niet in opdracht

Als iemand op een foto staat, zonder dat deze in opdracht is gemaakt, dan geldt een beperkt portretrecht.

- De geportretteerde kan zich verzetten als hiervoor een **redelijk belang** is.

The background of the slide features a textured, brownish-grey surface with several large, stylized arrows. Most of the arrows are red and point downwards, while one prominent arrow in the upper right quadrant is green and points upwards. The arrows have a slightly 3D appearance with soft shadows.

2

Uitzonderingen op het auteursrecht

Je neemt het inleidend statement van de laatste corona persconferentie letterlijk over in je les. Moet je dan toestemming vragen aan de premier? Misschien wil je de volledige persconferentie terugkijken in de klas. Mag dat? Of kun je zomaar de YouTube video van de NOS embedden in je lesmateriaal? Er zijn uitzonderingen op het auteursrecht en naburige rechten die je onder bepaalde voorwaarden meer ruimte geven bij hergebruik van een werk.

Linken en embedden

Je kunt digitaal op twee manieren naar content verwijzen: door te linken of te embedden. Zowel een hyperlink als een embedded link zijn een verwijzing en dus geen kopie. Voor het maken van een kopie van een werk moet je toestemming vragen. Bij linken en embedden hoeft dit niet.

Met een hyperlink verwijst je naar een plek op het internet waar een creatie te vinden is. Je linkt bijvoorbeeld naar een *interactieve plaat van SchoolTV over Werelderfgoed in Nederland*.

Embedden is een manier van linken waarmee je content direct zichtbaar maakt op een online plek naar keuze. Je kunt bijvoorbeeld een YouTube video embedden in een PowerPoint presentatie. Je speelt deze dan direct in de presentatie af op je digibord, zonder naar YouTube te gaan. De bron van de video blijft op YouTube. Dus je maakt geen kopie en verplaatst de video niet.

In de Nederlandse Auteurswet is geen specifieke informatie opgenomen over linken naar en embedden van online materiaal. Dat komt omdat de Auteurswet niet zo vaak wordt aangepast. Gelukkig zijn er vanuit jurisprudentie wel uitspraken gedaan, waardoor er regels zijn over linken en embedden. Je mag een hyperlink of een embedded werk gebruiken als:

- het werk online **voor iedereen toegankelijk** is;
- het werk met **instemming van de rechthebbende** online gezet is (rechtmatig openbaar gemaakt);
- je **geen kopie** maakt van het werk waar het naar verwijst.

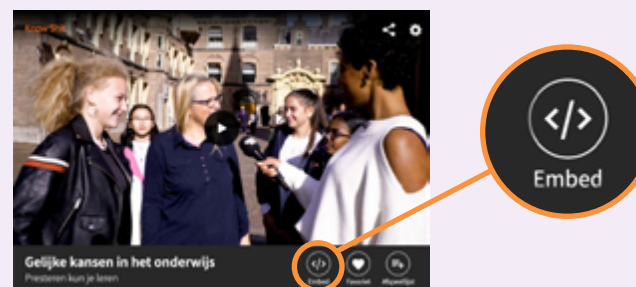
Citaatrecht

Een andere belangrijke uitzondering in de auteurswet is het citaatrecht. Citaatrecht geeft je de mogelijkheid om (delen van) auteursrechtelijk beschermd werk te gebruiken zonder dat je daar toestemming voor nodig hebt.

Vaak denken mensen bij citaatrecht aan tekst, maar het geldt voor alle type werken. Onder het citaatrecht vallen dus bijvoorbeeld ook afbeeldingen, muziekfragmenten en stukken uit video's.

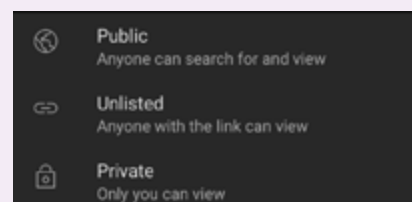
Voorbeeld

- Je ziet een video op www.schoolTV.nl waar je naar wilt verwijzen. De video heeft een embed-knop. Je downloadt of kopieert de video niet als je op deze knop klikt. Dus je mag de video embedden en (laten) afspelen.

Deze SchoolTV video kun je embedden, zie de meest linkse knop onderaan de video.

- Je vindt een recente film op lekkerillegaalfilmsdownloaden.com. Hierbij kun je ervan uitgaan dat deze daar niet legaal staat. Neem in dat geval geen link naar de film op in je lesmateriaal.
- Je vindt per ongeluk een link die verwijst naar een video in een private playlist of die uitsluitend bedoeld is voor een beperkte groep mensen, die bijvoorbeeld een wachtwoord hebben gekregen of een privé-link. Dan mag je deze niet linken of embedden.

Op YouTube kun je instellen wie toegang heeft tot je afspeellijst. Gebruik alleen de links die publiek zijn.

Voor citaatrecht gelden de volgende regels:

- Gebruik het citaat alleen in een **aankondiging, beoordeling, polemiek of wetenschappelijke verhandeling**.
- **Citeer letterlijk**, dus neem het gedeelte uit de bron 1 op 1 over.
- Gebruik precies wat je nodig hebt, en **niet meer dan strikt noodzakelijk**.
- Citeer alleen uit werken die **rechtmatig openbaar** zijn gemaakt.
- Vermeld de **bron** en de **maker**.

Misschien vind je sommige van deze regels enigszins abstract. Denk bijvoorbeeld aan de bovenstaande lijst van uitingvormen waarbij citeren is toegestaan. Lesmateriaal staat er niet expliciet bij, maar je kunt ervan uitgaan dat je ook mag citeren in lesmateriaal. Mits je de bovenstaande regels naleeft.

De bovenstaande regels helpen je niet in alle gevallen en zijn niet heel specifiek. Er gaan een aantal mythes de ronde met specifieke 'regels', bijvoorbeeld dat je zonder toestemming van de maker 10 tot 30 seconden van een video of muziekstuk mag overnemen. Of dat je zomaar een foto mag gebruiken als de afbeelding kleiner is dan 500 pixels op de langste zijde. Dat klopt niet.

De wet vermeldt namelijk geen specifieke regels voor het gebruik van een citaat. De bovengenoemde details over seconden en pixels zijn deels gebaseerd op uitspraken die rechters tijdens daadwerkelijke rechtszaken hebben gedaan. Dat geeft wat houvast. Maar er zijn ook een boel officieuze richtlijnen die voortkomen uit misverstanden, een eigen leven zijn gaan leiden en zich hebben ontwikkeld tot een broodje-aapverhaal.

Voorbeeld

- Je komt een film tegen op lekkerillegaalfilmsdownloaden.com die net in première is gegaan. Je kunt ervan uitgaan dat de film niet rechtmatig openbaar is gemaakt. De film downloaden is al in strijd met de wet. Een stukje uit de film knippen om als citaat in je lesmateriaal te gebruiken is dan natuurlijk ook niet toegestaan.
- Je maakt een werkvorm over het schilderij 'Helena' van Marlene Dumas. In dat geval is het logisch en toegestaan dat je het complete werk als citaat laat zien voor de klas. Je kunt immers niet een klein stukje laten zien, omdat het dan niet mogelijk is om het werk te behandelen.

Voorbeeld van een **werkvorm** van het Stedelijk Museum Amsterdam bij werk van Marlene Dumas.

De onderwijsexceptie: uitzondering op auteursrecht voor het onderwijs

De onderwijsexceptie in de Auteurswet is ontwikkeld voor leraren en leerlingen. Door deze exceptie kunnen zij makkelijker auteursrechtelijk beschermd materiaal gebruiken in het onderwijs.

De uitzondering geldt alleen voor het onderwijs. Dus niet voor partijen die indirect betrokken zijn bij het onderwijs, zoals culturele instellingen³, commerciële uitgevers en externe educatief ontwerpers.

³ Voor culturele instellingen gelden wel andere uitzonderingen. Daarover kun je meer lezen [in dit artikel](#) op de website van DEN Kennisinstituut cultuur & digitalisering.

Wat betekent de onderwijsexceptie voor jou? Je mag (gedeelten van) een werk waar auteursrecht op rust overnemen zonder toestemming van de rechthebbende(n). De voorwaarde is dat het gebruik een educatief doel dient.

De onderwijsexceptie bestaat naast het citaatrecht en is ruimer. Het geeft je als leraar namelijk de ruimte om grotere gedeelten van een werk over te nemen. Dit betekent alleen niet dat je zomaar mag gaan knippen en plakken. Voordat je gebruik maakt van de mogelijkheden die deze uitzondering je biedt, is het verstandig om aan je schoolleider te vragen wat de belangrijkste voorwaarden zijn.

Afkoopregeling: redelijke vergoeding voor rechthebbenden

De onderwijsexceptie is een afkoopregeling. Je school moet een vergoeding betalen aan rechthebbenden. Weet jij welke afkoopregeling het bestuur van jouw school heeft afgesloten? Op [Onderwijs & Auteursrecht](#) kun je controleren of het werk dat je gebruikt binnen de afgesloten regeling valt.

De belangrijkste voorwaarden voor onderwijsinstellingen

De voorwaarden die gelden voor de onderwijsexceptie zijn vergelijkbaar met die voor linken, embedden en het citaatrecht:

- Vermeld wanneer mogelijk de **naam van de maker** en de **bron** van het werk.
- Neem alleen materiaal over dat **rechtmatig openbaar** is gemaakt.
- Neem **niet te grote delen** over van een werk, bijvoorbeeld een compleet boek.
- Maak uitsluitend gebruik van de onderwijsexceptie als het een **educatief doel** dient.
- Je school betaalt via een afkoopregeling een **redelijke vergoeding** aan de rechthebbende.

Italianen in een spinnerij bij Enschede, 11 september 1961. Maker: Harry Pot / Anefo (Toegang 2.24.01.05 / Bestanddeelnnummer: 912-9174). Bron: [Wikimedia Commons](#). Fotocollectie Nationaal Archief / Fotocollectie Anefo. Rechten: CC0.

Voorbeeld

- Je ontwikkelt een serie lessen over de geschiedenis van de textielindustrie in Nederland. Hiervoor wil je foto's gebruiken van oude textielfabrieken in Enschede en Tilburg. Op de foto's rust nog auteursrecht, maar je school heeft de juist afkoopregeling gesloten voor dergelijk fotogebruik. Je neemt de foto's ook op in je leerplan, zodat je kunt aantonen dat het gebruik een educatief doel dient. Zo heb je de onderwijsexceptie goed toegepast.
- Je ruilt het smartboard in voor draaitafels. Op het schoolfeest wil je alle hits uit de Top 40 aan elkaar mixen. Leerlingen dansen op muziek van populaire artiesten. Je gebruikt op zo'n avond auteursrechtelijk beschermd materiaal, zonder toestemming. Valt dit onder de onderwijsexceptie? Nee, want het dient geen onderwijsdoel. Het schoolbestuur moet daarvoor aparte afspraken maken. In deze gevallen kan mijnlicentie.nl je helpen.

3

Wat is

open content?

Open content is materiaal dat iedereen mag bekijken, kopiëren en hergebruiken.

Soms heb je geen toestemming nodig om oorspronkelijk werk te gebruiken. Bijvoorbeeld als je een tekst citeert (citaatrecht), of wanneer je een educatieve film laat zien in de klas (onderwijsexceptie). Dat zijn wettelijke uitzonderingen op auteursrecht.

Ook bij open content heb je geen toestemming nodig. Toch is open content anders, het is geen uitzondering op auteursrecht.

Wanneer wordt iets dan open content? Ten eerste als de maker kiest voor een open licentie. Met een open licentie beperkt een maker zijn auteursrecht waarmee hij de mogelijkheden voor hergebruik door jou juist *verruimt*. Met zo'n licentie geeft de maker je dus toestemming voor het kopiëren en hergebruiken van zijn werk. De meest gebruikte open licenties zijn die van *Creative Commons*, een non-profitorganisatie die wereldwijd actief is.

Materiaal in het publieke domein is ook vrij te gebruiken en te verspreiden. Het auteursrecht is dan helemaal niet meer van toepassing.

Het publieke domein

Werk in het publieke domein wordt niet (meer) beschermd door auteursrecht. Zoals je eerder in deze publicatie las, gaat dit automatisch: over het algemeen op 1 januari, 70 jaar na het overlijden van de laatstlevende maker. Dit noemen we het **passieve publieke domein**.

Een werk kan ook op een tweede manier in het publieke domein terechtkomen. Dit gebeurt wanneer de rechthebbende het werk bewust in het publieke domein plaatst, ook al is het auteursrecht nog niet verlopen. De maker doet dan actief afstand van het auteursrecht op de gemaakte materialen, voor zover de wet dat toestaat. Dit is het **actieve publieke domein**.

Publieke domein tools

Veel culturele instellingen hebben materiaal in beheer waarop het auteursrecht is verlopen. Ze maken dan vaak gebruik van twee mogelijkheden die Creative Commons biedt. Ten eerste bestaat de mogelijkheid om aan te geven dat er geen auteursrechten of aanverwante rechten meer op een werk rusten (Public Domain Mark). Ten tweede kan de rechthebbende partij expliciet afstand doen van deze rechten (Publiek Domein Verklaring).

Publiek Domein Verklaring (CC0).

Met CC0 kan een rechthebbende afstand doen van alle auteursrechten, voor zover dit wettelijk is toegestaan⁴ (actieve publiek domein).

⁴ Van welke economische en persoonlijkheidsrechten een rechthebbende afstand kan doen verschilt per land. In veel landen, waaronder Nederland en Frankrijk, is het bijvoorbeeld niet mogelijk om afstand te doen van je recht op naamsvermelding. Je geeft met CC0 wel aan dat je voor de rechten die nog gelden geen juridische stappen zal ondernemen als iemand bij hergebruik bijvoorbeeld je naam niet vermeldt.

Public Domain Mark (PDM).

Werk bestempelen met een PDM maakt meteen duidelijk dat een werk in het publieke domein valt, omdat alle auteursrechten zijn verlopen (passieve publiek domein).

Voorbeeld

Deze foto van een rij kleurrijke huizen in Groningen is gemaakt door Rudy van der Veen. Hij heeft deze foto en *vele andere* onder de CC0 Publiek Domein Verklaring op internet gezet. Dit betekent dat hij afstand heeft gedaan van zijn auteursrechten.

Voorbeeld

Dit is het schilderij 'Het aards paradijs met de zondeval van Adam en Eva' van Jan Brueghel de Oude en Peter Paul Rubens. Het is gemaakt rond 1615 en valt in het publieke domein, omdat de makers al meer dan 70 jaar geleden zijn overleden. Het schilderij is onderdeel van de collectie van het Mauritshuis. De afbeelding staat op hun [website](#), maar ook als open content (met het Public Domain Mark) op [Wikimedia Commons](#), de mediabibliotheek van Wikipedia.

Creative Commons-licenties voor open content

'Ik ben nog steeds de rechthebbende. Maar als je mijn werk wilt hergebruiken, hoeft je me niet om toestemming te vragen. Houd dan wel de voorwaarden van de licentie in de gaten'. Dat willen rechthebbenden je duidelijk maken als ze hun werk bestempelen met een open content licentie.

Creative Commons-licenties zijn wereldwijd de meest gebruikte open licenties. Ze bestaan uit vier bouwstenen. Elke bouwsteen beschrijft een voorwaarde.

Naamsvermelding (Attribution - BY)

Wanneer je werk met een Creative Commons licentie hergebruikt, ben je altijd verplicht om de naam van de maker te vermelden.

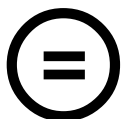
Niet-commercieel (Noncommercial - NC)

Een werk met deze voorwaarde mag je niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Gelijk delen (Share Alike - SA)

Pas je werk met een SA-voorwaarde aan? Dan moet je het resultaat delen onder dezelfde voorwaarden die zijn verbonden aan het oorspronkelijke werk.

Geen afgeleide werken (No Derivatives - ND)

Dit werk mag je niet zelf aanpassen. Downloaden en het werk elders publiceren is wel toegestaan.

Met deze vier bouwstenen zijn zes Creative Commons-licenties te maken. Hiernaast staat een overzicht van deze licenties. We beginnen met de meest beperkende licentie, en bouwen het af naar de licentie die je de meeste vrijheid geeft. Helemaal onderaan staan de publieke domein tools.

Auteursrecht geldt nog

Semi-open licentie

Open licentie

Helemaal open

Voorbeeld

Niet-commercieel (Noncommercial - NC)

Een werk met deze voorwaarde mag je wel in de klas gebruiken, omdat je daarmee geen commercieel doel hebt.

Geen afgeleide werken (No Derivatives - ND)

Je gebruikt een foto met een CC BY-ND licentie in een lesboek. Dat mag, zolang je de foto niet bewerkt. Zoals bij alle Creative Commons-licenties moet je de maker vermelden en de link naar de licentie erbij zetten.

Naamsvermelding (Attribution - BY)

Je moet altijd de maker noemen bij Creative Commons-licenties. Daarnaast is het netjes als je de naam van de bron of beheerder vermeldt, bijvoorbeeld als je een afbeelding van een schilderij gebruikt uit de collectie van een museum.

Gelijk delen (Share Alike - SA)

Je bewerkt een afbeelding en gebruikt die in je digiles. In dat geval moet je die bewerkte foto onder dezelfde licentie delen. Je hoeft overigens niet de hele digiles onder die licentie te delen.

Kijk op creativecommons.nl voor meer uitleg over de Creative Commons-licenties, de CC0 Publieke Domein verklaring en het Public Domain Mark.

Specifieke aandachtspunten voor gebruik van open content

Hoe ga je zorgvuldig om met open content? Stel jezelf in ieder geval twee vragen. Ten eerste: welke informatie moet ik vermelden? Ten tweede: is het werk dat ik wil gebruiken daadwerkelijk open content?

Informatie vermelden bij hergebruik

Als je werk met een Creative Commons-licentie hergebruikt, moet je op z'n minst de volgende informatie vermelden:

- de **naam** van de maker;
- de **oorspronkelijke titel** van het werk;
- de **licentie** (naam van de licentie + de link naar de licentie);
- de manier waarop je het werk eventueel hebt **aangepast**.

De volgende informatie is optioneel (maar wel netjes om op te nemen)

- Een **bronverwijzing**. Je verwijst dan bijvoorbeeld naar de naam van een organisatie, een website, een inventarisnummer van een archiefstuk, een boektitel of een ISBN-nummer.
- Een **link** bij de naamsvermelding van de maker, bijvoorbeeld naar zijn website of het online profiel op social media. NB: het kan zijn dat de maker géén naamsvermelding wil. Laat dan de naam weg.
- Naamsvermelding voor werken die **publiek domein** zijn, of die zijn vrijgegeven met **CC0**.

① Luchtfoto van Amsterdam. In het midden staat de Westerkerk. Het pand Prinsengracht 263 ligt in het blok boven de toren, aan het water.

② Fotocollectie: Nederlands Instituut voor Militaire Geschiedenis / foto: Technische Dienst Luchtvaartafdeling (toegangsnummer: 2011-0030).

③ Bron: [Wikimedia Commons](#).

④ Rechten: [CC BY-SA 4.0](#)

Voorbeeld

Voorbeeld van informatie over open content op de website van de *Anne Frank Stichting*.

- ① **Titel**
- ② **Naamsvermelding van rechthebbende en maker**
(in dit geval een organisatie)
- ③ **Bronvermelding met link**
- ④ **Licentievermelding met link**

Informatie vermelden bij fysiek gebruik

Je kunt open content hergebruiken in fysieke vorm, bijvoorbeeld in een boek of in een tentoonstelling. Je loopt dan soms tegen beperkingen aan, zoals ruimtegebrek. Hierdoor kun je de link van de bron en de licentie niet helemaal uitschrijven.

Daar zijn oplossingen voor. Je kunt bijvoorbeeld in een boek bij een foto de iconen van de licentie of de afkorting gebruiken, en de volledige links in het colofon opnemen. Of je kunt bij een tentoonstelling een link opnemen in de zaaltekst die verwijst naar een online overzicht van alle gebruikte open content.

Voorbeeld

De Anne Frank Stichting gebruikte veel open content in het boek '*Antisemitisme: geschiedenis en actualiteit*' (Jaap Tanja. Boom Uitgeverij & Anne Frank Stichting, 2017). Bij de fotobijschriften staat alle benodigde informatie en een afkorting van de relevante Creative Commons-licentie. In het colofon staat een overzicht van alle licenties en de bijbehorende link. Bovendien staat onderaan het colofon een link die verwijst naar een [online overzicht met alle informatie](#).

VERDER LEZEN

Over het onderwerp antisemitisme zijn vele boekenplanken, ja zelfs hele boekenkasten volgeschreven. En nog steeds verschijnen er interessante titels. Toen de tekst van dit boek al naar de vertaler was gestuurd, kreeg schrijver dezes het boek *Antisemitisme – Actualiteit van een historische ontwikkeling* (Garant, Antwerpen, Apeldoorn, 2015) van Klaas A.D. Smelik onder ogen, een boeiende reis door de geschiedenis. Net als in dit boek wordt gedaan, betreft Smelink, hoogleraar Hebreeuws en Joodse Studies in Gent, de stelling dat voor een goed begrip niet alle vormen van antisemitisme op één hoop moeten worden geveegd, maar van elkaar moeten worden onderscheiden. Niet minder boeiend is het in 2014 verschenen boek *Haatspraak* van Remco Ensel, dat als ondertitel draagt *Antisemitisme – een 21e eeuwse geschiedenis* (Amsterdam University Press, Amsterdam). Ensel, verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen en het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust en Genocidestudies, analyseert op een originele en kundige manier de herkomst van naoorlogs anti-joodse leuzen en stemmingmakerij in Nederland.

'Taxi in het brillenglas' FOTO: ALEX E. PROIMOS, SYDNEY, AUSTRALIË, 2011.
CC BY 2.0

143

Hoofdstuk	Pagina	Bijschrift	Credits	Bron	Rechten
Omslag	0	Deel van de namenwand in de	Hollandse Hoogte / Corbis / Getty Images.	Hollandse Hoogte / Corbis / Getty Image	Copyright
Foto binnenkant	2	Een antisemitisch tafereel uit de	Fotograaf: User:Zinneke	Wikimedia Commons	CC BY-SA 3.0
Voorwoord	6	Overtuigd van een 'joodse same	Fotograaf: Luigi Novi	Wikimedia Commons	CC BY 3.0
Hoofdstuk 1: Joden en jodendom	18	Een 19de eeuwse verbeelding v	Maker: Francisco Pradilla Ortiz	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 1: Joden en jodendom	22 (zie ook p. 10)	Koning Philippe Auguste verdrijft	Koninklijke Bibliotheek, Brussel. Fotograaf	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 1: Joden en jodendom	24	Baruch de Spinoza (1632 -1666	Maker: onbekend	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 1: Joden en jodendom	25	De Amerikaanse president Theo	Maker: Emil Flohri. Collectie: Library of Co	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 2: Geschiedenis antisemitisme	30	Wilhelm Marr, ca. 1860. Foto uit	Maker: onbekend	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 2: Geschiedenis antisemitisme	34	Süßkind, de jood van Trimberg,	Collectie: Universitätsbibliothek Heidelber	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 2: Geschiedenis antisemitisme	36	"Opnieuw in joodse klauwen? N	Bron: Wielka Encyklopedia Uzbekienia M.	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 2: Geschiedenis antisemitisme	38	Joden vergrijpen zich aan christ	Maker: Karol (Charles) de Prevot	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 2: Geschiedenis antisemitisme	40	Jew's Court, Lincoln, bevat de r	Maker: Marek Kosniowski (User:Marek69)	Wikimedia Commons	CC BY-SA 4.0
Hoofdstuk 2: Geschiedenis antisemitisme	42	Het antisemitische schotschrift '	Maker: onbekend	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 2: Geschiedenis antisemitisme	45	Geen joodse humor, maar antis	Uitgever: Arthur Westbrook Company	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 2: Geschiedenis antisemitisme	49	Berooide joodse gelukzoekers u	Maker: Grant E. Hamilton	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 2: Geschiedenis antisemitisme	50 (zie ook p. 26)	Arme joden in New York met gr	Gepubliceerd door: Bain News Service. C	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 3: Joden, christenen, moslims	54	Een zogeheten 'jodenzeug', een	Maker: onbekend	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 3: Joden, christenen, moslims	56 / 57	Een 'auto de fe' op het Plaza M	Maker: Francisco Rizi	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 3: Joden, christenen, moslims	63	Geseling van Jezus. 'De jood' is	Collectie: Museum Catharijneconvent	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 3: Joden, christenen, moslims	69	De kerkvader Johannes Chryso	Maker: onbekend	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 3: Joden, christenen, moslims	73	Schitterende uitgave van de Mis	Makers: Maimonides (text); Isaac (copist),	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 3: Joden, christenen, moslims	74 (zie ook p.52)	Het lezen van de Tora in de syn	Maker: Roy Lindman. Zie ook p. 52.	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 4: De halve wereld over	78	Groep Marokkaanse joden, begi	Maker: Budget Meakin	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 4: De halve wereld over	80	Joodse koopman uit Thessaloni	Maker: onbekend	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 4: De halve wereld over	82	Shabtai Tsevi, sefardische rabbi	Joods Historisch Museum	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 4: De halve wereld over	84 (zie ook p. 76)	In Paramaribo, de hoofdstad va	Fotograaf: User:Brokopondo. Zie ook p. 7	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 4: De halve wereld over	85	De Creoolse begraafplaats op d	Fotograaf: Maarten Sepp	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 5: De Holocaust. Begrip en vragen	88	Joodse vrouwen en kinderen wo	Fotograaf: onbekend	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 5: De Holocaust. Begrip en vragen	92	In maart 1943 werd het getto va	United States Holocaust Memorial Museu	Wikimedia Commons	Publiek Domein
Hoofdstuk 5: De Holocaust. Begrip en vragen	95	Het Holocaustmonument in het	Maker: Wolfgang Staudt	Wikimedia Commons	Publiek Domein

Voorbeeld

Voorbeeld van een goede bronvermelding en beeldverantwoording van hergebruikte open content in het boek 'Antisemitisme: geschiedenis en actualiteit' (Jaap Tanja. Boom Uitgeverij & Anne Frank Stichting, 2017).

BEELDVERANTWOORDING

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden van illustraties in dit boek te achterhalen. Mocht u desondanks menen dat uw rechten niet zijn gehonoreerd, dan kunt u contact opnemen met Uitgeverij Boom. Deels is gebruikgemaakt van afbeeldingen op Wikimedia Commons, het media-archief van onder meer Wikipedia. De afkortingen in de bijschriften bij deze afbeeldingen staan voor verschillende soorten en versies van Creative Commons licenties. De volledige teksten van deze licenties zijn online te vinden bij de volgende URL's:

- CC BY 1.0, Creative Commons Naamsvermelding, versie 1.0
Generiek: <https://creativecommons.org/licenses/by/1.0/>
- CC BY 2.5, Creative Commons Naamsvermelding, versie 2.5
Generiek: <https://creativecommons.org/licenses/by/2.5/>
- CC BY 3.0, Creative Commons Naamsvermelding, versie 3.0
Unported: <https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>

- CC BY-SA 1.0, Creative Commons Naamsvermelding Gelijk-Delen, versie 1.0
Generiek: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/1.0/>
- CC BY-SA 3.0, Creative Commons Naamsvermelding Gelijk-Delen, versie 3.0
Unported: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>
- CC BY-SA 3.0 DE, Creative Commons Naamsvermelding Gelijk-Delen, versie 3.0
Duitsland: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/deed.en>
- CC BY-SA 3.0 NL, Creative Commons Naamsvermelding Gelijk-Delen, versie 3.0
Nederland: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/nl/deed.nl>
- CC BY-SA 3.0 PL, Creative Commons Naamsvermelding Gelijk-Delen, versie 3.0
Polen: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/deed.en>
- CC BY-SA 4.0, Creative Commons Naamsvermelding Gelijk-Delen, versie 4.0
Unported: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Voor een volledig overzicht van alle afbeeldingen die onder Creative Commons licenties zijn gebruikt, met de complete links naar waar deze op Wikimedia Commons te vinden zijn, zie de online beeldverantwoording op: www.annefrank.org/antisemitisme-beeldverantwoording.

De versie van de licentie

Creative Commons-licenties hebben naast de beschrijvende letters (bijv. CC BY, CC BY-NC-ND) extra informatie. Bijvoorbeeld de versie van de licentie en de eventuele landaanduiding. Dit laatste betekent dat de licentietekst is aangepast aan de wetgeving in een specifiek land, terwijl de licentie wereldwijd blijft gelden.

Voorbeelden zijn:

- **CC BY-SA 4.0**. Deze afkorting staat voor versie 4.0 van de Naamsvermelding-GelijkDelen licentie met de algemene, internationale tekst.
- **CC BY 2.5 NL**. Deze afkorting staat voor versie 2.5 van de Naamsvermelding licentie, die tekst met nuances van de Nederlandse wetgeving bevat.

Gebruik je open content? Vermeld dan altijd het type licentie, inclusief het versienummer en de landaanduiding. Hoe je dit kunt doen zie je hierboven in het voorbeeld van de Anne Frank Stichting.

Is de content die je gebruikt écht open?

Je mag ervan uitgaan dat je open content op een website van een culturele instelling zoals het Rijksmuseum mag hergebruiken. Maar als je zoekt naar herbruikbaar materiaal via Google of Wikimedia Commons, dan kun je stuiten op materiaal dat onterecht als open content is gedeeld.

Je hoeft niet na elke zoektocht een uitgebreid juridisch onderzoek te doen om te analyseren of het werk dat je hebt gevonden écht open is. Even logisch en kritisch nadenken is voldoende. De onderstaande voorbeelden illustreren wanneer je argwaan zou moeten krijgen.

Voorbeeld

- Je vindt een poster van Nirvana op Flickr waar hun platenhoezen op staan, onder een Creative Commons-licentie. Dat is vreemd. Platenmaatschappijen staan er niet om bekend dat ze werk op die manier vrijgeven. Je kunt deze poster dus maar beter niet gebruiken voor je muzikles.
- De 'Back to the Future' films staan sinds kort op Netflix. Je hebt nog geen abonnement, maar wilt ze wel graag zien. Je vindt ze ook via Google op lekkermakkelijkfilmsdownloaden.nl, gemarkeerd als publiek domein. Dat klopt niet.

Twijfel je of een werk echt open is? Zoek uit wie het werk online heeft gezet. Is dat iemand die een hoop willekeurig materiaal uploadt onder een open licentie? Het is een slecht teken als iemand van alles online zet als open content, terwijl dat werk nog gewoon te koop is. Tenzij diegene daadwerkelijk rechthebbende is.

A photograph of a man with short brown hair and a light beard, wearing a blue and white checkered shirt, looking at a laptop. He is surrounded by two children: a young boy with blonde hair in a pink shirt and a young girl with dark hair in a blue denim dress over a dark blue shirt. They are all looking at the laptop screen. The background is a classroom with a bulletin board and other students.

4

Open digitaal erfgoedmateriaal voor in je lessen

Wil je lesmateriaal levendiger maken met afbeeldingen, foto's, bronteksten of video's? Erfgoed biedt hiervoor veel kansen. Je kunt digitale erfgoedcollecties inzetten voor allerlei soorten lessen.

Zoals:

- een schilderij voor een kv-les;
- een opname van iemand die zingt in het Drents voor Nederlands;
- een video over een lokaal oorlogsmonument voor Geschiedenis.

Voorbeeld

Voorbeeld van werkvorm op *Wiesneus*, waarbij een Drents liedje over het voorjaar is gekoppeld aan een werkvorm waarbij Drentse woorden naar de Nederlandse vertaling moeten worden gesleept.

Veel culturele instellingen bieden digitale collecties aan op hun eigen website of op websites waarop allerlei collecties verzameld worden. Hieronder geven we een overzicht van websites waar je materiaal vindt dat open en dus herbruikbaar is.

Per website is met de volgende iconen aangegeven wat je er kunt vinden:

Afbeeldingen

Teksten

Audiovisueel materiaal

Goed om te weten: het grootste deel van deze websites zijn niet speciaal gemaakt voor het onderwijs. Per website geven we daarom aan wat je er kunt vinden en hoe je er kunt zoeken. Je zult leerlingen misschien op weg moeten helpen als je ze zelf laat zoeken. Daarnaast kan het taalniveau van de websites voor sommige leerlingen wat hoog zijn, zeker voor leerlingen in het primair onderwijs.

Collectie Nederland

Wat kan ik hier vinden?

In Collectie Nederland staan collecties van meer dan 100 musea en andere collectiebeherende instellingen. Het is een brede verzameling, van het Amsterdam Museum tot het Zuiderzeemuseum, met onder andere schilderijen, landbouwwerktuigen en archeologische vondsten.

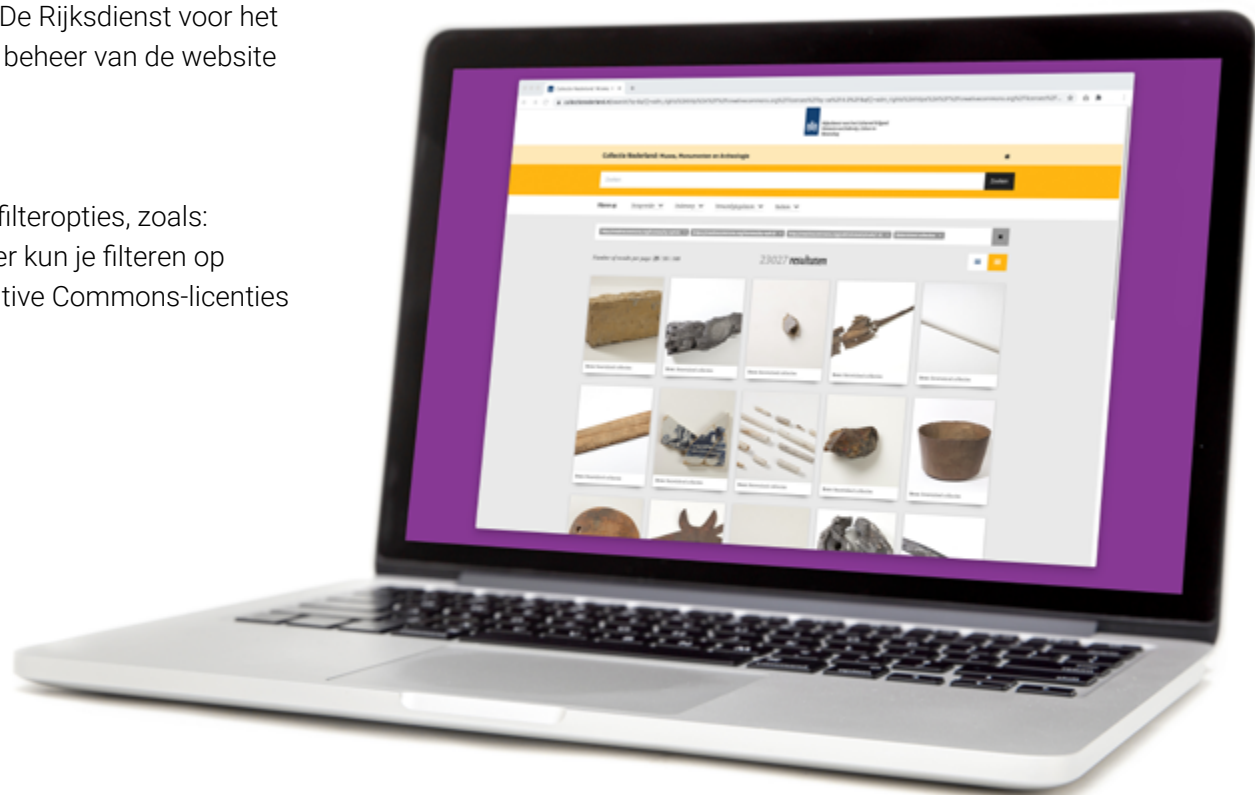
Op de website staan ruim 6 miljoen objecten. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is verantwoordelijk voor het beheer van de website en het bij elkaar brengen van de collecties.

Hoe kan ik zoeken?

Je kunt full-text zoeken. Maar er zijn ook veel filteropties, zoals: instelling, maker, datum en soort object. Verder kun je filteren op rechten, waarbij je de keuze hebt uit de 6 Creative Commons-licenties en publiek domein materiaal.

Link

collectienederland.nl/search

Zoekopdracht naar archeologische vondsten met een open licentie in Collectie Nederland.

Creative Commons zoekmachine

Wat kan ik hier vinden?

Via de zoekmachine van Creative Commons kun je zoeken door honderden miljoenen afbeeldingen in (cultuur-historische) bronnen uit de hele wereld. Bijvoorbeeld het Metropolitan Museum of Art, NASA en Wikimedia Commons.

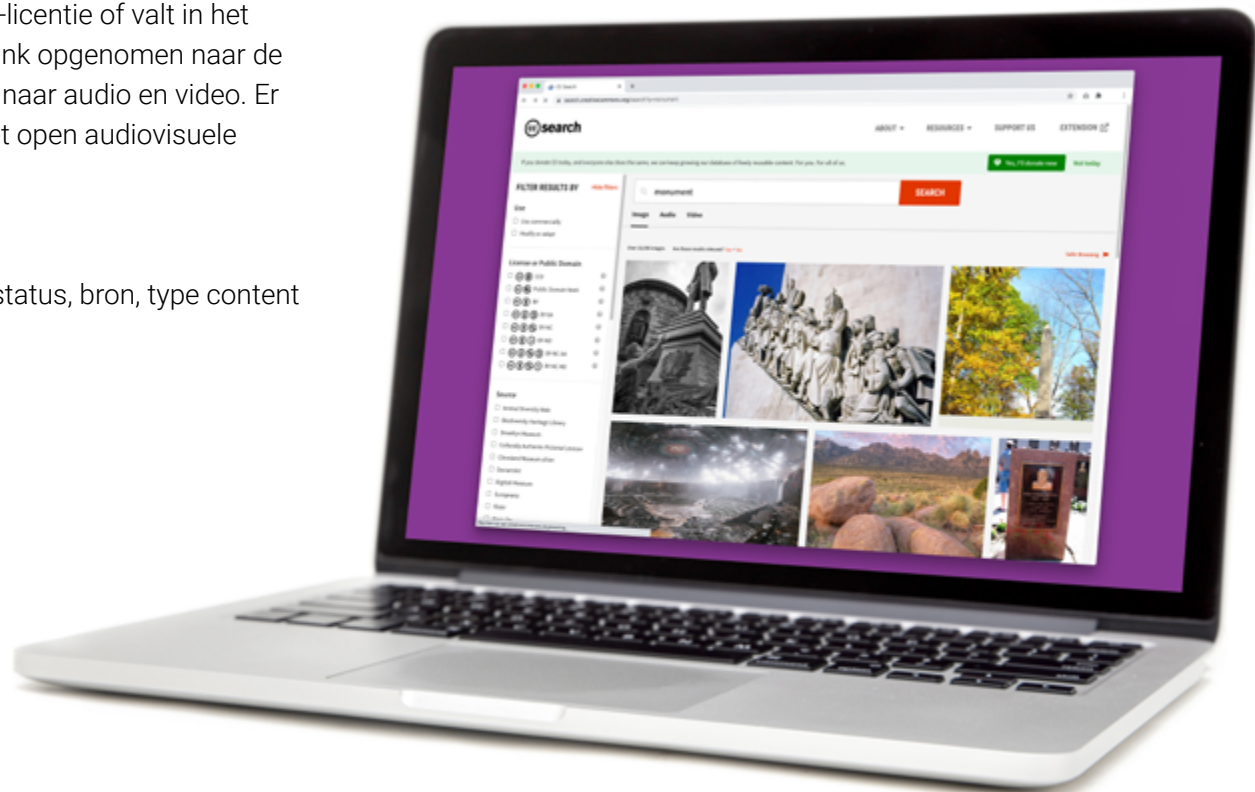
Al het materiaal heeft een Creative Commons-licentie of valt in het publieke domein. Bij iedere afbeelding is een link opgenomen naar de oorspronkelijke bron. Je kunt nog niet zoeken naar audio en video. Er staan wel links opgenomen naar websites met open audiovisuele bronnen.

Hoe kan ik zoeken?

Je kunt full-text zoeken en filteren op rechtenstatus, bron, type content en de kwaliteit van het bestand.

Link

search.creativecommons.org

Zoekopdracht naar monumenten in de Creative Commons zoekmachine.

DBNL

Wat kan ik hier vinden?

De Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL) bevat teksten en boeken uit Nederlandse letterkunde, taalkunde en cultuurgeschiedenis. Van de Middeleeuwen tot nu. Op veel van deze werken rust nog steeds auteursrecht.

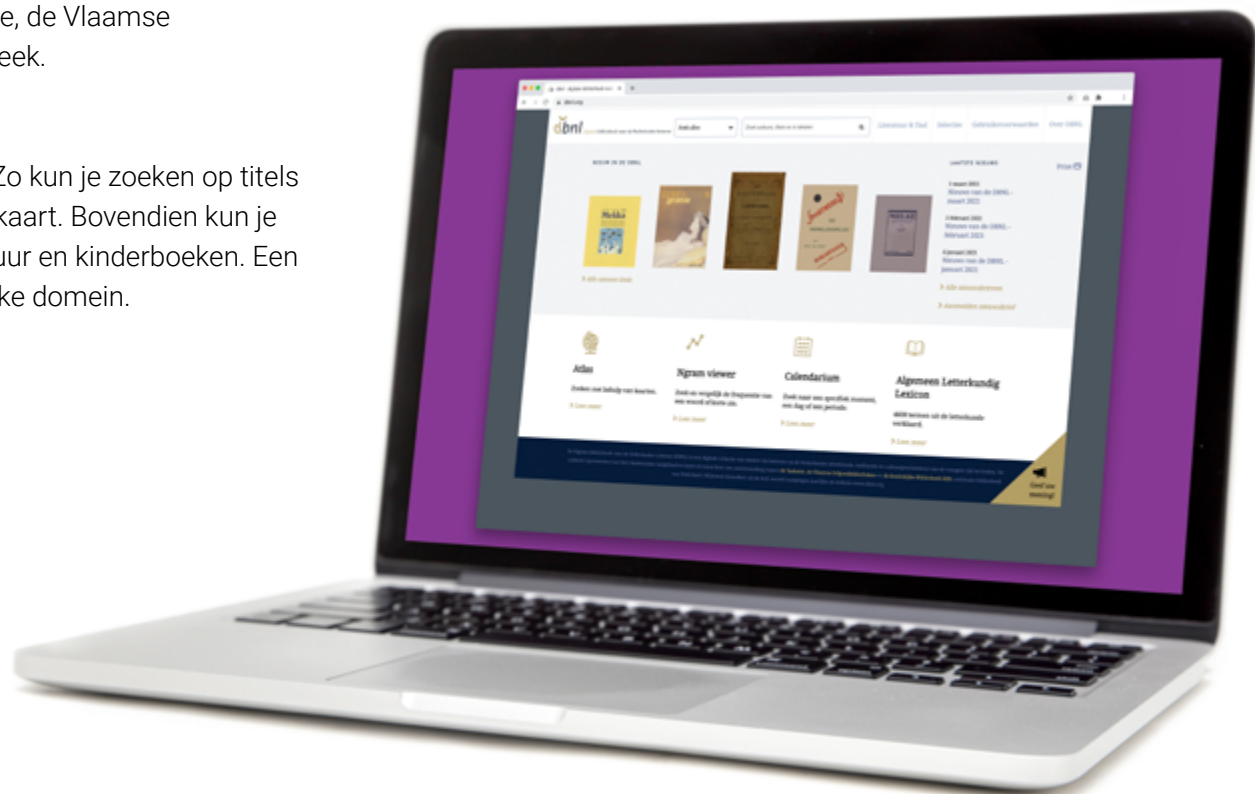
DBNL is een samenwerking tussen de Taalunie, de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en de Koninklijke Bibliotheek.

Hoe kan ik zoeken?

Je kunt DBNL op veel manieren doorzoeken. Zo kun je zoeken op titels en auteurs en kun je materiaal vinden op een kaart. Bovendien kun je browsen door categorieën zoals Friese literatuur en kinderboeken. Een deel van de collectie bevindt zich in het publieke domein.

Link

dbnl.org

Homepage van DBNL.

Delpher

Wat kan ik hier vinden?

In Delpher staan miljoenen gedigitaliseerde teksten uit Nederlandse kranten, boeken en tijdschriften. Deze bronnen beslaan de 15e tot de 21e eeuw. De teksten komen uit de collecties van diverse wetenschappelijke instellingen, bibliotheken en erfgoedinstellingen.

Op een deel van de teksten, foto's en illustraties rust nog auteursrecht. Maar een groot deel van de bronnen is publiek domein. Bij iedere bron is de rechtenstatus aangegeven.

Delpher wordt beheerd en ontwikkeld door de Koninklijke Bibliotheek.

Hoe kan ik zoeken?

De teksten in Delpher kun je op woordniveau doorzoeken. De zoekmachine doorloopt zowel de titels en andere metadata als de tekst zelf (full-text search). Daarnaast zijn er talloze extra zoek- en filteropties. Je kunt bijvoorbeeld filteren op het soort bericht, zoals een artikel of advertentie. Bovendien kun je zien waar de bron oorspronkelijk is verspreid, bijvoorbeeld in de regio of in Suriname.

Link

delpher.nl

De Leeuwarder Courant van 5 mei 1809 in Delpher.
Deze krant valt in het publieke domein.

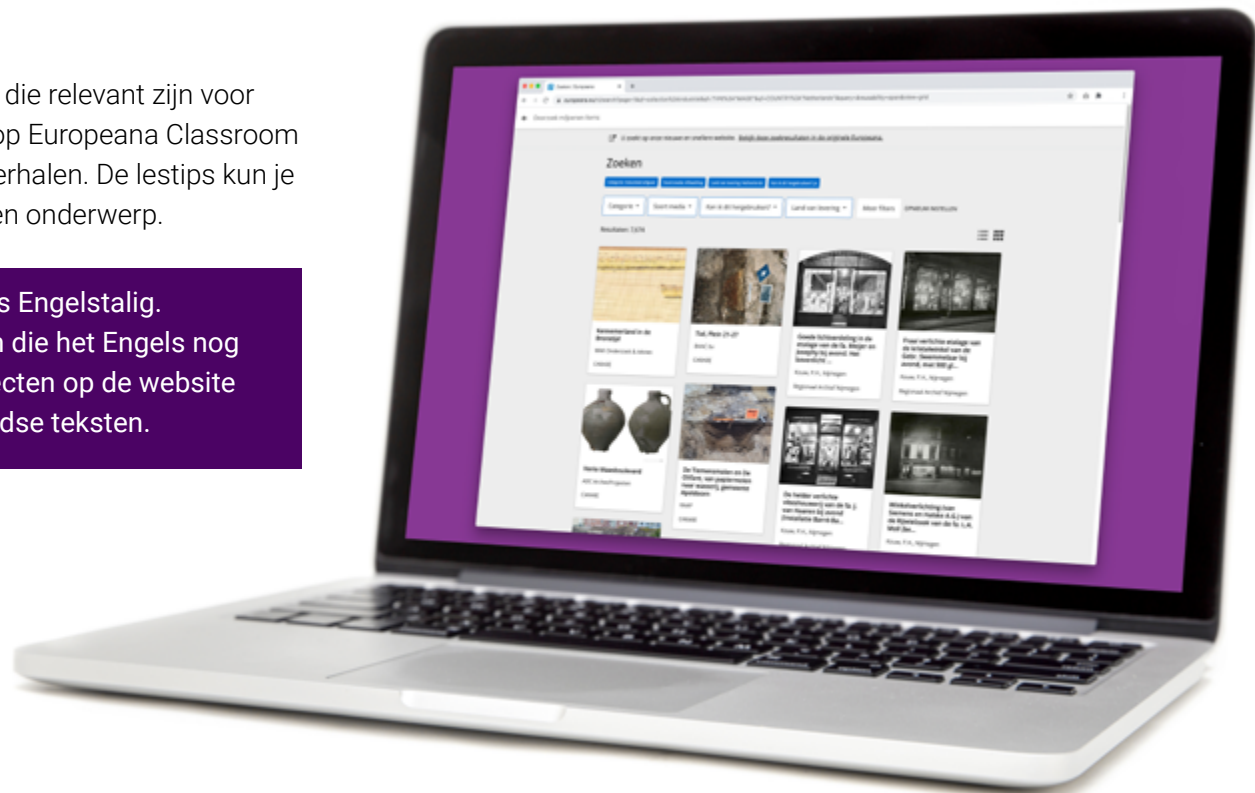
Europeana / Europeana Classroom

Wat kan ik hier vinden?

Op Europeana worden collecties van duizenden Europese archieven, bibliotheken en musea bij elkaar gebracht. Op de website staan tientallen miljoenen culturele objecten, zoals boeken, kunstwerken, foto's, video's en muziekopnames. Het grootste deel van deze objecten vallen in het publieke domein of hebben een Creative Commons-licentie.

Voor het onderwijs zijn onderwerpen gekozen die relevant zijn voor scholen in heel Europa. Deze selecties staan op Europeana Classroom en bevatten bronmateriaal, lestips, blogs en verhalen. De lestips kun je onder andere doorzoeken op leerniveau, taal en onderwerp.

Goed om te weten: de Europeana website is Engelstalig. Dit is misschien wat lastiger voor leerlingen die het Engels nog niet goed beheersen. Er staan wel veel objecten op de website van Nederlandse instellingen met Nederlandse teksten.

Voorbeeld van een zoekopdracht in Europeana, waarbij is gefilterd op thema (industrieel erfgoed), mediatype (afbeelding), land (Nederland) en hergebruik (toegestaan).

Hoe kan ik zoeken?

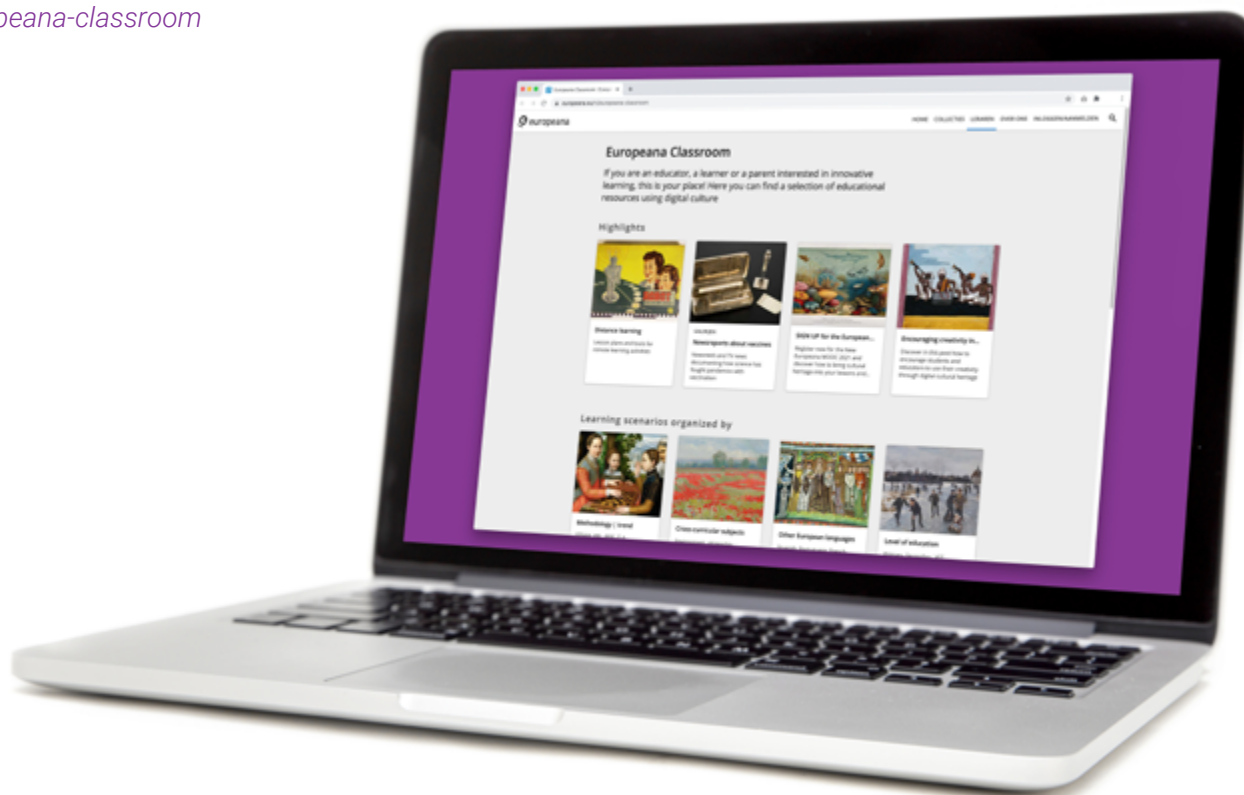
Je kunt de bronnen onder meer filteren op thema, zoals architectuur, migratie en sport. Nog meer filteropties zijn: het mediatype en het land waar de culturele instelling is gevestigd die de bronnen levert.

Tenslotte kun je ook filteren op materiaal dat je mag hergebruiken.

Link

Homepage: europeana.eu

Europeana Classroom: europeana.eu/en/europeana-classroom

Homepage van Europeana Classroom.

Google Afbeeldingen

Wat kan ik hier vinden?

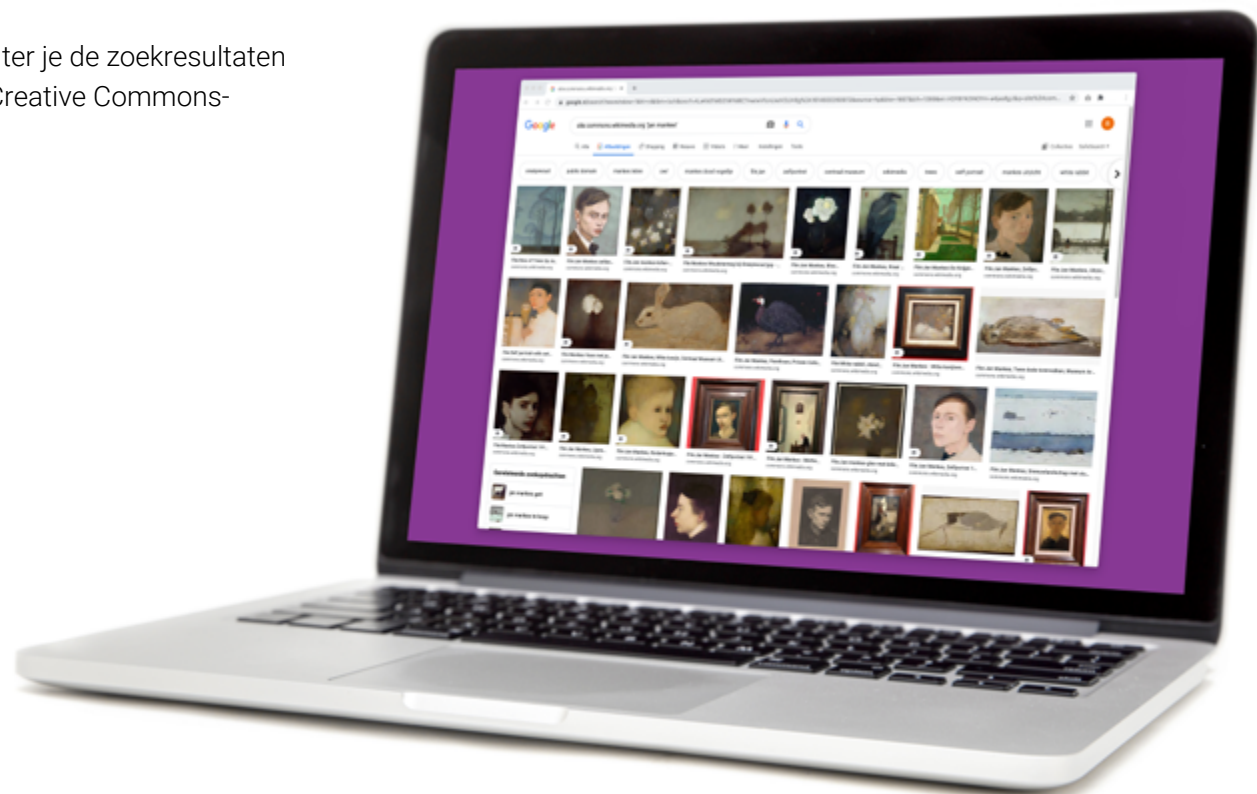
Je kunt ook op Google Afbeeldingen zoeken naar open content. Als een culturele instelling een Creative Commons-licentie of een van de publieke domein tools gebruikt op een manier die de Google zoekmachine kan 'lezen', dan vind je het hier.

Hoe kan ik zoeken?

Typ je zoekopdracht in de zoekbalk. Daarna filter je de zoekresultaten onder het tabje 'Tools' op materiaal met een Creative Commons-licentie.

Link

google.nl/imghp

Voorbeeld van een zoekopdracht in Google Afbeeldingen naar schilderijen die open herbruikbaar zijn.

Nationaal Archief

Wat kan ik hier vinden?

Het Nationaal Archief heeft enkele open collecties: foto's, archief-inventarissen, scans van archieven en indexen. Een index geeft een overzicht van de inhoud van een bepaald archief of archiefstuk, zoals persoonsnamen of geografische locaties.

- De archieven zijn afkomstig van de centrale overheid van Nederland en de 'voorlopers', zoals de Bataafse Republiek. Ook beheert het Nationaal Archief de archieven van provinciale bestuursinstellingen in Zuid-Holland, sommige particuliere instellingen en privépersonen.
- De fotocollectie geeft een breed beeld van gebeurtenissen in de Nederlandse geschiedenis. De vroegste foto in de collectie komt uit 1865, de meest recente uit 1990. Er staan zo'n 1 miljoen foto's online, waarvan meer dan 400.000 vrij herbruikbaar zijn.

Hoe kan ik zoeken?

De zoekmachine speurt naar jouw zoekterm in de beschrijvingen die bij archieven, indexen en fotocollecties horen. Binnenkort kun je zelfs zoeken in de teksten van archiefstukken. Bij de archieven kun je filteren op onder meer de periode, het soort materiaal en de digitale vorm waarin deze beschikbaar is (bijv. jpeg en pdf). De filters van de indexen zijn afhankelijk van de collectie. Zo is de index van de Filmkeuringsrapporten 1928-1960 te filteren op leeftijdsclassificatie, genre van de film en de aanvrager van de keuring. Je kunt foto's onder meer filteren op collectie, trefwoord, locatie en persoonsnaam.

Link

nationaalarchief.nl/onderzoeken

Voorbeeld van een zoekopdracht in de fotocollectie van het Nationaal Archief, waarbij is gefilterd op collectie (Fotocollectie RVD / Koninklijk Huis) en hergebruik (toegestaan).

Netwerk Oorlogsbronnen

Wat kan ik hier vinden?

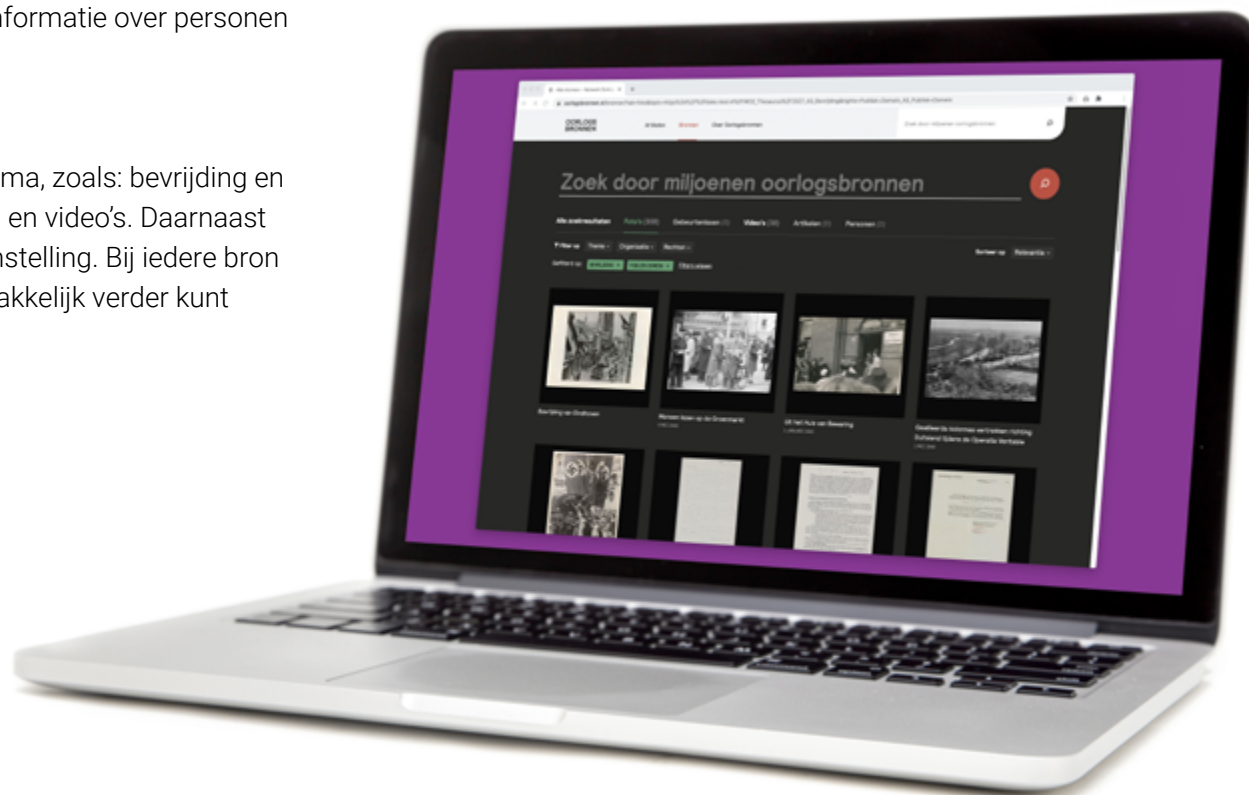
Het Netwerk Oorlogsbronnen is een samenwerkingsverband en netwerk van partijen die WO2-collecties toegankelijk maken. Het collectieportal brengt bronnen uit en over de Tweede Wereldoorlog bij elkaar. Er staan zo'n 12 miljoen bronnen in het portal van ongeveer 250 organisaties. Van archiefstukken tot foto's, monumenten en objecten. Je kunt ook specifiek zoeken naar informatie over personen en gebeurtenissen.

Hoe kan ik zoeken?

Je kunt de bronnen onder meer filteren op thema, zoals: bevrijding en propaganda. Of op type, bijvoorbeeld op foto's en video's. Daarnaast kun je zoeken op datum, locatie en culturele instelling. Bij iedere bron staan ook gerelateerde thema's, zodat je gemakkelijk verder kunt browsen.

Link

oorlogsbronnen.nl

Voorbeeld van een zoekopdracht in het collectieportal van Netwerk Oorlogsbronnen, waarbij is gefilterd op het thema 'bevrijding' en materiaal in het publieke domein.

Open Beelden

Wat kan ik hier vinden?

Open Beelden wordt beheerd door het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. De website biedt toegang tot audiovisuele collecties die je kunt hergebruiken. Alle video's hebben een Creative Commons-licentie, of vallen in het publieke domein. Er staan meer dan 10.000 video's op de site van verschillende aanbieders met uiteenlopende onderwerpen. Deze zijn ingedeeld in zogenaamde portals.

Op Open Beelden staan bijvoorbeeld Japanse propagandafilms uit de periode 1941-1945. Verder vind je er Polygoonjournaals uit bijna de hele 20e eeuw, afkomstig uit de collectie van Beeld en Geluid. Bovendien bevat Open Beelden films uit de collectie van Eye Filmmuseum. Daarnaast zijn registraties van Nederlandse dans- en theatervoorstellingen beschikbaar op deze website. Bijvoorbeeld van Toneelgroep Amsterdam uit het archief van de opleiding Theaterwetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam.

Hoe kan ik zoeken?

Je kunt full-text zoeken en filteren op portal, publicatiedatum en rechtenstatus. Ook kun je inspiratie opdoen op het Open Beelden blog, waarop nieuwe collecties en video's worden uitgelicht.

Link

openbeelden.nl

Voorbeeld van de zoekopdracht 'techniek' in Open Beelden.

Rijksstudio

Wat kan ik hier vinden?

De focus van de collectie van het Rijksmuseum ligt op Nederlandse kunst en geschiedenis vanaf de Middeleeuwen, en op belangrijke voorbeelden van Europese en Aziatische kunst. Het Rijksmuseum biedt een groot deel van deze collectie aan in Rijksstudio.

Rijksstudio bevat bijna 450.000 afbeeldingen: van voor onze jaartelling tot nu. Er staan diverse soorten werk op de site. Van prenten tot foto's, schilderijen en beeldhouwwerken. Soms zijn werken nog in copyright en dus niet vrij herbruikbaar. Vaak wordt er dan geen afbeelding getoond. Daarbij is aangegeven wie in dat geval de rechthebbende persoon of organisatie is.

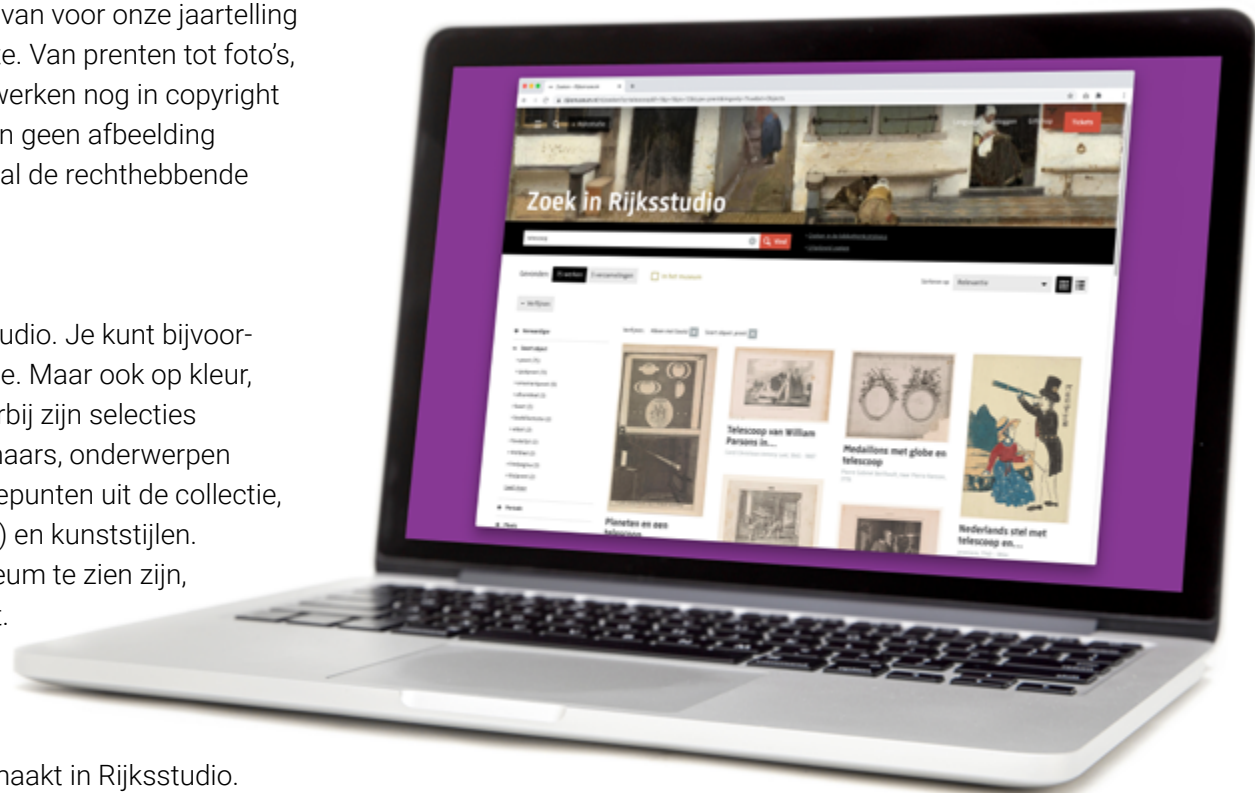
Hoe kan ik zoeken?

Er zijn zeer uitgebreide zoekfuncties in Rijksstudio. Je kunt bijvoorbeeld filteren op maker, soort object en periode. Maar ook op kleur, techniek en het onderwerp van een werk. Daarbij zijn selecties gemaakt van onder andere specifieke kunstenaars, onderwerpen (bijv. dagelijks leven en fantasiedieren), hoogtepunten uit de collectie, type werken (bijv. portretten en landschappen) en kunststijlen. Je kunt ook zoeken op werken die in het museum te zien zijn, wat handig is als je een bezoekjes organiseert.

Naast de eigen selecties van het Rijksmuseum kun je gebruik maken van de verzamelingen die gebruikers zelf hebben gemaakt in Rijksstudio.

Link

rijksmuseum.nl/nl/zoeken

Voorbeeld van de zoekopdracht 'telescoop' in Rijksstudio, waarbij is gefilterd op prenten en records waarbij beeld beschikbaar is.

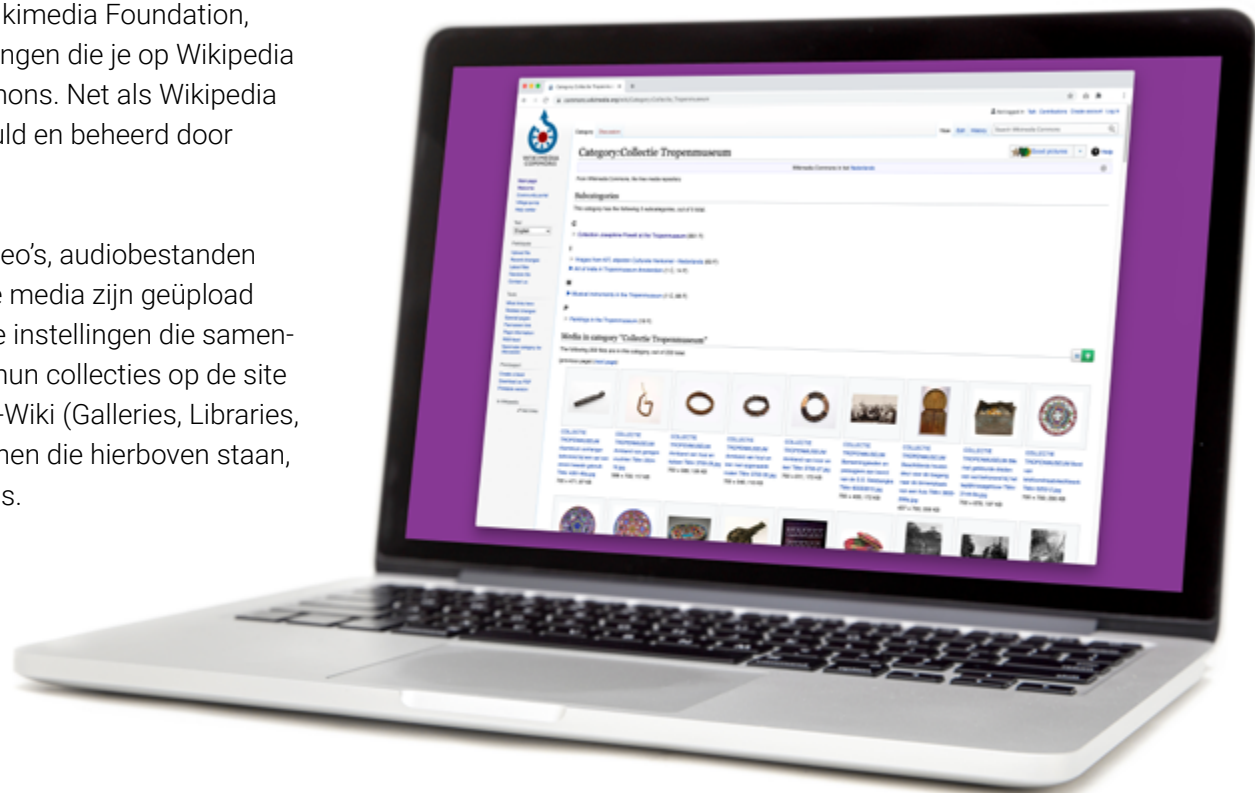
Wikimedia Commons

Wat kan ik hier vinden?

Wikimedia Commons is een mediabank waarin materiaal te vinden is met een open licentie of dat in het publieke domein valt. Alleen de meest open licenties worden geaccepteerd. Licenties die geen aanpassingen of commercieel gebruik toestaan zijn uitgesloten.

Wikimedia Commons is een project van de Wikimedia Foundation, waar ook Wikipedia onderdeel van is. Afbeeldingen die je op Wikipedia ziet, komen vrijwel altijd van Wikimedia Commons. Net als Wikipedia wordt Wikimedia Commons bewerkt, aangevuld en beheerd door vrijwilligers.

Er staan tientallen miljoenen afbeeldingen, video's, audiobestanden en andere media op Commons. Veel van deze media zijn geüpload door individuen. Maar er zijn ook veel culturele instellingen die samenwerken met de Wikimedia gemeenschap om hun collecties op de site te zetten. Dit gebeurt onder de noemer GLAM-Wiki (Galleries, Libraries, Archives & Museums). Veel van de open bronnen die hierboven staan, zijn dan ook te vinden op Wikimedia Commons.

Objecten uit de collectie van het Tropenmuseum in de bijbehorende categorie op Wikimedia Commons.

Hoe kan ik zoeken?

Zoeken op Wikimedia Commons is niet eenvoudig, omdat er geen simpele zoekfilters zijn en de metadata niet altijd even uitgebreid zijn. Zo is er geen optie om te filteren op media van culturele instellingen. Het is wel mogelijk om te zoeken via Wikimedia Commons categorieën met open content van culturele instellingen. Dat is een makkelijke manier om toch media van culturele instellingen te vinden.

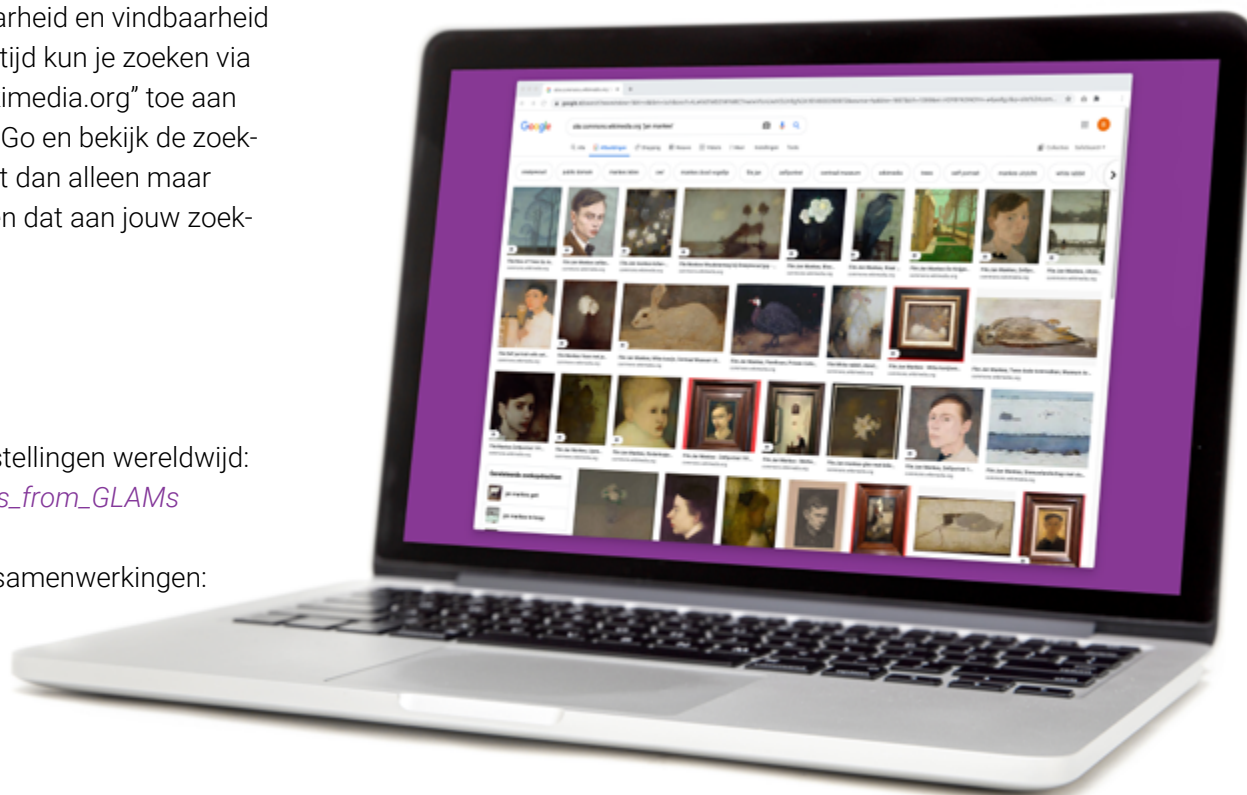
Er lopen diverse projecten om de doorzoekbaarheid en vindbaarheid te vergroten op Wikimedia Commons. Tot die tijd kun je zoeken via zoekmachines. Hoe? Voeg "site:commons.wikimedia.org" toe aan je zoekopdracht in Google, Bing of Duck Duck Go en bekijk de zoekresultaten in de categorie afbeeldingen. Je ziet dan alleen maar materiaal dat op Wikimedia Commons staat en dat aan jouw zoekopdracht voldoet.

Link

Homepage: commons.wikimedia.org

Categorie: overzicht afbeeldingen culturele instellingen wereldwijd:
commons.wikimedia.org/wiki/Category:Images_from_GLAMs

Categorie: Overzicht bestanden Nederlandse samenwerkingen:
commons.wikimedia.org/wiki/Category:Commons_partnerships_in_the_Netherlands

Voorbeeld van een zoekopdracht in Google Afbeeldingen, waarbij binnen Wikimedia Commons wordt gezocht op de Drentse schilder Jan Mankes.

Literatuurlijst

- Engelfriet, A. (14 februari 2014). Hyperlinks zijn geen auteursrechtinbreuk, ook niet als je embedt of framet. *Ius mentis*. <https://blog.iusmentis.com/2014/02/14/hyperlinks-zijn-geen-auteursrechtinbreuk-ook-niet-als-je-embedt-framet/>
- Engelfriet, A. (25 januari 2016). Is embedden van mijn nietcommerciële Youtubevideo een inbreuk op auteursrecht? *Internetrecht door Arnoud Engelfriet*. <https://blog.iusmentis.com/2016/01/25/is-embedden-van-mijn-nietcommerciele-youtubevideo-een-inbreuk-op-auteursrecht/>
- Meindersma, C. (24 november 2014). Embedden: Mag dat eigenlijk wel? *Frankwatching*. <https://www.frankwatching.com/archive/2014/11/24/embedden-mag-dat-eigenlijk-wel/>
- Sikking, D., & Vos, J. (2017). Auteursrecht en internet: Wat mogen scholen wel en niet. Kennisnet. https://www.kennisnet.nl/app/uploads/kennisnet/publicatie/Auteursrecht_en_internet.pdf
- Thomas, V. S., Ebbers, D., Ekens, T., & Eekelen, I. van. (2010). *De Kwestie nr 1. Leermiddelenbeleid*. Programma Leermiddelenbeleid/VO-raad.
- To Link or Not to Link? (z.d.). *European IP Helpdesk*. Geraadpleegd 9 oktober 2020, van <https://www.iprhelpdesk.eu/news/link-or-not-link>
- Zeinstra, M. (24 juli 2020). Praktisch handvat uitspraak rechtszaak Erfgoed Leiden/uitgever Voet. KIA/PLEIO: Kennisplatform Informatierecht. <https://kia.pleio.nl/groups/view/48594512/kennisplatform-informatierecht/blog/view/55815121/praktisch-handvat-uitspraak-rechtszaak-erfgoed-leiden-uitgever-voet>
- Zeinstra, M., Kalshoven, L., & Kunzler, T. (2015). *Reader Open Cultuur Data Masterclass 2015*. Open State / Kennisland. <https://www.opencultuurdata.nl/wp-content/uploads/sites/25/2015/02/OCDReader2015web.pdf>

Colofon

Auteursrecht en digitaal erfgoed in het onderwijs

Datum van uitgave

April 2021

Auteur(s)

Dennis Jongejan - Dennis Schrijft

Tekst en research

Lotte Belice Baltussen - Kennisnet / Netwerk Digitaal Erfgoed

Juridisch advies

Maarten Zeinstra - IP Squared

Vormgeving

Delta3

Programma Digitaal erfgoed voor het onderwijs

Deze publicatie is tot stand gekomen vanuit een samenwerking tussen Wikiwijs en het programma '*Digitale ontsluiting erfgoed voor het onderwijs*'. Het programma wordt uitgevoerd door Kennisnet en het *Netwerk Digitaal Erfgoed*, die zich in dit traject samen inzetten voor het verbeteren van de ontsluiting van digitaal erfgoed voor het onderwijs. Kennisnet vanuit haar expertise op het vlak van ict en onderwijs, waaronder digitale leermiddelen. Het samenwerkingsverband Netwerk Digitaal Erfgoed voert de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed uit. Van bruikbare en duurzaam toegankelijke digitale collecties en de technische infrastructuur tot online dienstverlening voor onderwijs en andere doelgroepen.

Wikiwijs: Zoek, maak en deel open lesmateriaal

Wikiwijs is de openbare plek waar je open lesmateriaal kunt zoeken, maken en delen.

Met Zoeken kan je open lesmateriaal vinden. Al dit lesmateriaal is vrij in het onderwijs te gebruiken. Met Maken kan je aan de slag om zelfstandig of samen met collega's lesmateriaal te maken. Via Delen kan je lesmateriaal uploaden of links naar lesmateriaal delen. Denk aan het delen van presentaties en werkbladen of interessante links naar websites met waardevol materiaal.

Wikiwijs is een openbare dienst die sinds 2009 wordt gesubsidieerd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Dit betekent dat Wikiwijs gratis beschikbaar is voor iedereen.

Wikiwijs wordt onderhouden door *Kennisnet*.

Wikiwijs

Postbus 778
2700 AT Zoetermeer

T 0800-321 22 33
E info@wikiwijs.nl
I wikiwijs.nl

